

ARİSTOKRAT KÜRT AİLELER: GÜLPINARLAR

İsmail KIRAN

Özet

Ailenin bilinmesi büyük dedeleri Şeyh Halid'in, Diyarbakır'ın Çınar ilçesine bağlı Altunakar (Altoğar) Köyü'nde 1862 tarihinde doğması ile başlar. Şeyh Halid, aristokrat bir aileye mensuptur ve aynı zamanda tasavvuf ehli bir âlimdir. Siverek ilçesine bağlı Gülpınar Köyü'nde irşat faaliyetlerinde bulunmuş ve aynı zamanda çok yönlü bir ailede büyümüştür. Türbesi de Şanlıurfa ili Siverek ilçesine bağlı Gülpınar Köyü'ndedir. Oğlu Şeyh Eyüp, Osmanlı'nın son döneminde ve cumhuriyetin kuruluş aşamasından itibaren bir âlim olarak İslam dinine hizmet etmiştir. Daha sonra ortaya çıkan Şeyh Said Harekâtına Siverek'ten katıldığı için idam edilmiştir. Aile, 1934 yılında çıkarılan Soyadı Kanunu ile Gülpınar soyadını almıştır. Gülpınarlar, ağa ve şeyh olmakla beraber aristokrat Kürt ailelerdendir. Dini alanda inşa ettikleri hâkimiyet alanını ilk defa 1977 yılından itibaren siyasi arenada da sürdürmek istemiş bu da ailenin siyasi etkinliği artırmıştır. Bu nedenle torunlarından Eyüp Cenap Gülpınar 1987-2002 yılları arasında Anavatan Partisi'nden, 2007-2011 tarihleri arasında ise Adalet ve Kalkınma Partisi'nden Şanlıurfa milletvekili seçilmiştir. Bu tarihten itibaren oğlu Mehmet Kasım Gülpınar aynı ilden milletvekili seçilmiş ve bu görevi sürdürmeye devam etmektedir. Nitel araştırma yöntemi uygulanarak yazılan makale, dini ve toplumsal alanda etkili olan Gülpınar ailesinin neden 1977 tarihinden itibaren siyaseti tercih ettiğine yöneliktir. Bunun için ilgili eserler incelenmiştir. Saha olarak da Siverek ilçesinde araştırma ile birlikte aileyi bilen insanlarla görüşmeler yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Aristokrasi, şeyhlik, siyaset, Gülpınar, Siverek

İsmail KIRAN, Arş. Gör., Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sosyoloji Bölümü /Assist. Researcher, Van Yuzuncu Yıl University Sociology Department
e-mail: ismayilkiran@yahoo.com
ORCID: 0000-0001-8919-8145

Article Type/Makale Türü:

Research Article/Araştırma Makalesi

Received / Makale Geliş Tarihi: 01.08.2022

Accepted / Makale Kabul Tarihi: 05.09.2022

Published / Makale Yayın Tarihi: 30.09.2022

Doi: 10.35859/jms.2022.1152221

Değerlendirme ve İntihal/Reviewing and Plagiarism:

Bu makale iki taraflı kör hakem sistemine göre en az iki hakem tarafından değerlendirilmiştir. Makale intihal.net adlı intihal sitesinde taranmıştır. / This article has been reviewed by at least two anonym reviewers and scanned by intihal.net plagiarism website.

Citation/Atf:

Kıran, İ. (2022). Aristokrat Kürt Aileler: Gülpınarlar, The Journal of Mesopotamian Studies, 7 (2), ss. 258 - 283
DOI: 10.35859/jms.2022.1152221

Malbatên Kurd ên Arîstokrat: Malbata Gülpınaran

Kurte

Nasîn û navdarîya vê malbatê xwe digihîne bapîrê wan ê mezin ku navê wî Şêx Xalid bûye. Şêx Xalid di sala 1862an da li gundê bi navê Altoxar, ku gundekî Çınara Dîyarbekirê ye, hatîye dinê. Ji malbateka aristokrat e û ehlê tesewifê ye di heman wextê da. Li gundê bi navê Gülpınar ku li ser Sêwerekê ye, dest bi îrşadê kirîye û di nav malbateka pîrhêl da mezin bûye. Qebra wî niha li vî gundê navborî ye. Kurê wî Şêx Eyub di heyama dawîn ya Osmanîyê û di heyama sazkerina Cuhuriyetê da xizmeta dînê Îslamê kirîye. Paşê, lew ku ji aliyê Sêwerekê ve beşdarî Serhildana Şêx Seîd bûye, hatîye darvekirin. Malbatê, bi derxistina qanûna paşnavî ra paşnavê Gülpınar standîye. Gülpınarî, tevî axabûn û şexbûnê, her wisa aristokrat jî bûne. Ew serwerîya ku di qada dînî da bi dest xistibûn, cara ewil di sala 1977an da di qada sîyasetê da jî bi dest xistine û jê paş bandora vê malbatê her çûye zêdetir bûye. Lewma jî ji neviyên wan Eyüp Cenap Gülpınar di navbera salên 1987-2002an da di Partîya Anavatanê da, di navbera salên 2007-2011an da jî di AK Partîyê da wekîltîya Urfayê kirîye. Kurê wî Mehmet Kasım Gülpınar jî niha wekîltîya hemam bajarî dike. Çar sebebên sereke hene ku vê malbatê di sala 1977an da tercîha xwe di aliyê sîyasetê da da: Ger wek Turkîyê bê fikirîn, Kurd di herêma Rojhilat û Başûrê Rojhilatê da wek xelkekî niştecihîn (otokton) dijîn. Ji derve nehatine vê herêmê bes welatê ku ew lê dijîn di her sedsalê da bûye qada şer û pevçûnan. Kurdan di sala 1923an da esildanî welatê ku liwê wek kurd dijîyan ji dest kirin. Hedîseya Şêx Seîd û darvekirina giregir û ronakbîrên kurdan netîceya vê qasê ye, ku ev seba yekem e. Piştî darvekirinan, dergah, zawîye û medrese jî hatine girtin û ev jî bû sebeb ku hin felaketî biqewimin û qibleya kurdan biguhere. Seba sêyem, sazkerên sere xwestin sîyasetê bikin rêya berjewendiyên xwe û malbatên kurdan yê axa û şêx biêxin nav sîyasetê û hin mirazên xwe binin cî. Di asta dawîn da hatîye xwestin ku kurd di nava pergala fermî da bimînin. Kurd, ji çaryeka sedsala 20em û şûn da hem coxrafyaya xwe hem dîroka xwe wînda kirin. Lewma jî di paşê ra dîtî ku ji ketina politikaya aktîf ya fermî alternatîfêke din tune. Tiştên ku hatibûn kirin, çan malbatên din yê sereke binbandor kiribûn, her wisa bandor li malbata Gülpınaran jî kirîye û heyat li wan hatîye tengkirin. Encama gelek teşebusan bûye mişextî û îdamkirin. Medrese û dergahên wek medreseyan hatine girtin. Ji malbatên kurdan yê axa, şêx û aristokrat ku ev mesele ferq kirine, rêya destfirehî û xweşkêsiya jîyanê di sîyasetê da dîtine. Ev gotara ku li ser lêkolîn û xwendinên berfireh hatîye amadekirin, di heqê Malbata Gülpınaran da ye ku wek malbateka rêvebir tercîha xwe ji sala 1977an û paşê ber bi sîyasetê ve dane û li herêma xwe di aliyê dînî, sîyasî û civakî da roleke girîng listine. Seba vê qasê jî berhemên têkilîdar hatine vekolandin û bi kesên eleqedar ra hevdişî hatine kirin.

Peyvên Sereke: Arîstokrasî, şêxtî, sîyaset, Gülpınar, Sêwerek

Aristocratic Kurdish Families: The Gulpınars

Summary

The recognition of the family begins with the birth of their great grandfather, Sheikh Halid, in 1862 in the Altunakar (Altogar) Village of the Çınar district of Diyarbakır. Sheikh Khalid belongs to an aristocratic family and is also a Sufi person. He has been involved in guidance activities in Gülpınar Village of Siverek district and at the same time he grew up in a versatile family. His tomb is in Gülpınar Village of Siverek district of Şanlıurfa province. His son, Sheikh Eyüp, served the religion of Islam as a scholar in the last period of the Ottoman Empire and from the establishment of the republic. He was executed because he participated in the Sheikh Said Rebellion, which started later, from Siverek. The family took the surname Gülpınar with the Surname Law enacted in 1934. Gulpınars are from aristocratic Kurdish families, although they are agha and sheikh. For the first time since 1977, they wanted to continue the dominance they had built in the religious arena in the political arena, and this increased the political activity of the family. For this reason, one of his grandchildren Eyüp Cenap Gülpınar was elected as Şanlıurfa deputy from the Motherland Party between 1987-2002 and from the Justice and Development Party between 2007-2011. Since this date, his son Mehmet Kasım Gülpınar has been elected as a deputy from the same province and continues to carry out this duty. The article, which was written by applying the qualitative research method, is about why the Gülpınar family, who is influential in the religious and social fields, preferred politics since 1977. For this, the works related to the subject were examined and face-to-face interviews were conducted with people who knew the family, along with the research in the district of Siverek.

Keywords: Aristocracy, sheikhdom, politics, Gulpınar, Siverek

EXTENDED SUMMARY

Knowing the family began with the birth of Sheikh Halid in 1862 in Altunakar Village of Çınar district of Diyarbakır, after their great grandfather Sheikh Kasım. Sheikh Khalid belongs to an aristocratic family and is also a Sufi scholar. He has been involved in guidance activities in Gulpınar Village of Siverek district and at the same time he grew up in a versatile family. His tomb is in Gulpınar Village of Siverek district of Şanlıurfa province. His son, Sheikh Eyüp, served the religion of Islam as a scholar in the last period of the Ottoman Empire and from the establishment of the republic. He was executed in Diyarbakır in 1925 by the Eastern Independence Court because he participated in the later Sheikh Said Operation from Siverek. The family experienced two exiles full of persecution, before and after the operation. Since the establishment of the republic, the Gulpınarlar have rich lands in 7 settlements, with 3 villages and 4 hamlets, especially Gulpınar Village. In addition to the status of agha, which they do not speak, family members are mostly known with the status of sheikh because they are the representatives of the Nakshi Sect tradition. Gulpınars, who have the status of “aga-sheikh”, are among the traditional “aristocratic Kurdish families” because of these two characteristics. The family took the surname Gulpınar with the Surname Law enacted in 1934. They wanted to continue the dominance they had built in the religious field in the political arena for the first time since 1977, and this increased the political activity of the family. For this reason, one of his grandchildren Eyup Cenap Gulpınar was elected as Şanlıurfa deputy from the Motherland Party between 1987-2002 and from the Justice and Development Party between 2007-2011. Since this date, his son Mehmet Kasım Gulpınar has been elected as a deputy from the same province and continues to carry out this duty.

Gulpınars have been involved in active politics since 1977. There are four reasons for this: Considering the scale of Turkey, the Kurds are the autochthonous people living in the Eastern and Southeastern Anatolian Regions. They did not come to this geography from outside. But the geography they live in has been the place where wars were fought in every century. Since 1923, the Kurds have lost their geography as Kurds. The execution of the Sheikh Said Operation and other sheikhs and intellectuals, such as Sheikh Eyüp, who were involved in it, is a result of the lost geography. This is the first reason. After the executions, the closure of dervish lodges, zawiya and madrasahs followed. This caused the disaster of thought and the change of the qibla of the Kurds. This is the second reason to live. As the third reason, the founding elites wanted to open a new channel by making politics a mediator for their arid thoughts by making aristocratic Kurdish families consisting of aghas and sheikhs intermediary in order to integrate this lost people into social life. In the last stage, the Kurds remained in the system. These actions not only affected the Gulpınar family, but also affected all the other aghas and sheikh families and narrowed their living spaces. All social initiatives resulted in executions. The tradition of tekke, zaviye and madrasah was ended. Exiles survived. Apart from the aristocratic Kurdish families consisting of all aghas and sheikhs who are aware of these, no channels were left open except for their unwillingness to engage in active politics. The article, which was written by applying the qualitative research method, is about why the Gulpınar family, who is influential in the religious and social fields, preferred politics since 1977. For this, related works were examined. As a field, interviews were conducted with people who knew the family, along with the research in the district of Siverek.

1. Giriş

Diyarbakır'ın Çınar ilçesine bağlı Altunakar (Altoğar) Köyü'nde 1862 tarihinde doğan Şeyh Halid, aristokrat bir aileye mensup olduğu gibi tasavvuf ehli bir şahsiyettir. Yaşadığı dönemde Siverek Karacadağ civarında irşat faaliyetlerinde bulunmuştur. Çok yönlü bir ailede büyüyen Şeyh Halid aynı zamanda dönemin aydınlarından. Yetiştirdiği ve icazet verdiği talebeleri arasında oğlu Eyüp, Mevlana Muhammed Halid-i Zilan ve Muhammed Bel Fırat gibi şahsiyetler yer almaktadır. Tarikat geleneğini sürdüren oğlu Şeyh Eyüp, Şeyh Said Harekâtına katıldığı gerekçesiyle Şark İstiklal Mahkemesi tarafından Diyarbakır'da 1925'te idam edilmiştir. Harekât öncesi ve sonrası olmak üzere aile eziyetlerle dolu iki sürgün yaşamıştır.

Gülpınarlar cumhuriyetin inşasından beri başta Gülpınar (Golpar) Köyü olmak üzere 3 köy ve 4 mezra ile birlikte toplam 7 yerleşim yerinde zengin topraklara sahiptirler. Aile bireyleri dillendirmedikleri ağa statüsüne ilave olarak Nakşi Tarikat geleneğinin temsilcisi oldukları için daha çok şeyhlik statüsü ile bilinmektedirler. "Ağa-şeyh" statüsüne sahip Gülpınarlar bu iki haslet nedeniyle geleneksel "aristokrat Kürt aileler"dendir. 1934 yılında çıkarılan Soyadı Kanunu ile beraber Gülpınar soyadını almışlardır. Şeyh Halid'in torunlarından Eyüp Cenap Gürpınar 1987 yılından itibaren Anavatan Partisi'nden Şanlıurfa Milletvekili olarak siyasete girmiş ve bunu 2011 yılında Adalet ve Kalkınma Partisi'nde (AKP) tamamlamıştır. Bu tarihten itibaren oğlu Mehmet Kasım Gülpınar aynı partiden milletvekili seçilmiştir.

Metodoloji

Siverek, Şanlıurfa'ya göre daha kapalı bir toplumsal yapıya sahiptir. Bu yapı içinde şeyhlik, ağalık ve aşiret yapısı gibi üç olgu söz konusudur. Siverek'in toplumsal yapısı içinde bulunan Gülpınarlar hem ağa ve hem de şeyh oluşları nedeniyle "ağa-şeyh" olgusunu temsil etmektedirler. Bu nedenle dini ve toplumsal alanda etkili olan aile 1977 tarihinden itibaren siyaseti de tercih etmeye başlamışlardır. Bu da ailenin siyasi etkinliğini artırdığı gibi daha da görünür olmasına neden olmuştur. Nitel araştırma yöntemi kullanılarak hazırlanan makale için konu ile ilgili eserler incelenmiş ve saha olarak da evvela Şanlıurfa, Siverek ve buraya bağlı Gülpınar Köyü seçilmiştir. Bunun için evvela gözlem sonrada Milletvekili Kasım Gülpınar başta olmak üzere Gülpınar Köyü muhtarı ve aileyi bilen diğer insanlarla da yüz yüze görüşmeler yapılmıştır. İkinci olarak biyografik ve otobiyografik eserlerin yanı sıra konuyla ilgili yazılan yerli ve yabancı kitaplar, makaleler, yüksek lisans ve doktora tezlerinden istifade edilmiştir. Siverek ve Şanlıurfa'da yapılan gözlemler ve yüz yüze görüşme yapılan insanların aktarımları ilçenin sosyal açıdan Şanlıurfa'ya ve diğer ilçelerine benzemediği gibi Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde bulunan diğer ilçelere de fazlaca benzemediğini göstermektedir. Çünkü bu ilçede şeyhlik, ağalık ve aşiret olgusu yaşattığı dönüşümle birlikte etkinliğini sürdürmeye devam etmektedir.

2. İslam ve Siyaset

2.1. Peygamberler Şehri: Şanlıurfa

Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin Orta Fırat Bölümü'nde yer alan Fırat ve Dicle Nehirlerinin arasında yer alan Urfa, en eski medeniyet merkezlerindedir. Tarihi M.Ö. 5000'li yıllara kadar uzanmaktadır.

İpekyolu ile Doğu ve Batı arasında kavşak noktasında bulunması nedeniyle stratejik öneme sahiptir. Mezopotamya'nın en gözde kenti olmasına ve bütün tarihi birikimine rağmen Urfa hiçbir devirde İslam devletlerine başkentlik yapamamış ama İslam'ın Anadolu'ya giriş kapısı olmuştur. Hazreti Ömer zamanında fethedilen Urfa 680'lerde Harran ve Samsat gibi yerleşim yerleri birleştirilerek bir eyalet haline getirilmiştir (Kapaklı, 1995: 5). Bu nedenle Urfa Kalesi'nin etrafında Samsat, Harran, Gengi ve Beg ismini taşıyan dört kapı bulunmaktaydı. Abbasiler döneminde ise Urfa'da dünyanın en eski üniversitelerinden biri olan Harran Üniversitesi kurulmuştur.

O dönemde Doğu'nun Atina'sı olarak bilinen Urfa'da bilim, sanat ve edebiyat iki koldan gelişmiştir. Birinci kol Hıristiyanlıktan beslenen Süryanilerin geliştirdiği kol olurken, İslamiyet'ten beslenen Arapların ve Türklerin geliştirdiği kol ise ikincisi olmuştur (Kurtoğlu, 2009: 31). İçinde Kürtlerin de olduğu bu kesimler Urfa'nın ekonomik, sosyal ve kültürel yaşantısına zenginlik katmışlardır.

Balıkli Göl (Resim: 1) ve Hazreti İbrahim ile devrin hükümdarı Nemrut üzerinden inşa edilen anlatisıyla yüzyıllardan beri bilinen Urfa; Hazreti İsa, Hazreti Eyüp ve Hazreti Şuayip ile de bütünleşmiştir. Kentin ismi de en az tarihi kadar eskidir. Kentte Nuh Tufan'ından sonra Semud kavminin ünlü hükümdarı Ruhha'nın inşa etmesine izafeten "Ruhha" denilmiştir. Bu isim zaman içinde "Urruha", halk arasında ise "Urfa" olarak kabul görmüştür (Türkiye İller Ansiklopedisi, 1982: 413-416). Ayrıca Hazreti Âdem sabanla toprağı ilk defa burada işlemiştir. Hazreti Musa'nın da Harran'da bir süre yaşadığı ifade edilmektedir (Maraş, 1997: 100). Çok tanrılı inançların yanı sıra birçok peygamberi bağrında çıkaran bu kadim şehir tarihe "Peygamberler Şehri" olarak yazdırılmıştır. Ay, güneş ve diğer yıldızların kutsallığına inanan Harun, Hazreti İbrahim'in kardeşıydi. Bu isim aynı zamanda Harran ilçesine de isim olmuştur.

Resim 1: Balıklı Göl

Peygamberler şehrinin sosyal yapısının en belirgin özelliği ise toplumun içe kapalı olması ve yöre halkının uzun bir geçmişten bu yana var olan aşiret ve ağalık gibi iç içe geçmiş olan kurumları yaşatmaya devam etmesidir (Kaya, 2008: 80). Şeyhlik de bu kurumsallaşmanın üçüncü boyutudur. Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgeleri'nde etki alanı azalmakla birlikte birçok il ve ilçede saygınlık ifade eden şeyhlik, ekonomik güç göstergesi olarak bilinen ağalık ve statü belirleyicisi olan aşiret reisliği gibi olgular kurum olarak yaşamaya devam etmektedir. Bu olgular toplumsal bir gerçeklik olmakla birlikte "aşiret kültürü"nü yaşatılmasına katkı sunmuştur. Ancak zamanı okuyamama ve çağın gereklerine göre hareket edememe gibi sorunları da ihtiva etmektedir. Bu da iki bölgenin ekonomik, sosyal ve kültürel alanda geri kalmasına neden olmuştur.

Bu olguların yoğun bir şekilde yaşatıldığı Urfa Birinci Dünya Savaşı'nda Fransızlar tarafından işgal edilmiştir. Buna tepki duyan halkın bağımsızlık savaşını başlatmaları ise kendi aralarında örgütlenmeleriyle gerçekleştirilmiştir. Bağımsızlık mücadelesi Döğeri Aşiret Reisi Bekir Bey, Badıllı Aşiret Reisi Sait Bey ile Milli Aşiret Reisi Mahmut Bey gibi çok sayıda aşiret reisi ile ileri gelenlerin Yüzbaşı Ali Saib (Ursavaş) liderliğinde hareket etmeleriyle kazanılmıştır (Kapaklı, 1995: 31). Ali Saib, Urfa'nın o gün Fransızlardan kurtarılmasını "Güzel Urfa'nın üstünde mukaddes bir hava esti, her taraf, her yer titredi. Artık Urfa kurtulmuştu, ebediyen kurtulmuştu" sözleriyle ifade etmektedir (Ursavaş, 1988: 190). Urfalıların Fransızlara karşı gösterdikleri haklı direnişin sonucunda Urfa milletvekili Osman Doğan ve 16 arkadaşı kenttin "Şanlı" unvanı ile taçlandırılarak "Şanlıurfa" olması için TBMM'ye sunmuş oldukları kanun teklifi¹ 12 Haziran 1984'te kabul edilmiştir. 3020 sayılı kanun 22 Haziran 1984 tarih ve 18439 sayılı Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Bu açıdan bütün tarihi birikimiyle Şanlıurfa özel bir şehirdir.

El-Cezire olarak adlandırılan Fırat ve Dicle Nehirlerinin arasında kalan bölgenin kuzeyinde yer alan Peygamberler Şehri'nin yavuklusu olamayan Siverek'e gelince yüzölçümü 4314 km kare ve nüfusu ise 2021 yılı verilerine göre 266.971'dir². Bu nüfus Türkiye'de 81 vilayet içinde başta Karaman ve Karabük olmak üzere 14 vilayetin nüfusundan daha fazladır.³

Siverek isminin kullanımı konusunda değişik görüşler ileri sürülmüştür. Bazı tarihçiler bu ismin Süryanice olabileceğini ve bunun için de Sebaberek-Severak kelimesini kullanmışlardır. Ayrıca Ermenice Seaverak olarak da kullanılmıştır. Bu isim ile ilgili kabul gören görüş ise "Seaverak kelimesinin Ermenice olmasıdır. Gerekçe olarak da o dönem Siverek'te yaşayan halkın çoğunluğunun Ermeni olmasıydı. Ayrıca mimarının hem Ermeni ve hem de taşıdığı isim benzerliği de ileri sürülmüştür. Bunun dışında İslam fethinden sonra bu kelimenin, Ermenice'deki anlamıyla Arapça'ya aktarılarak kullanılması kelimesinin her halükarda Ermenice'den geldiği" yönündeki görüşü güçlendirmektedir (Azimli, 2001: 172). İsmet Şerif Vanlı, 18. yüzyılın ikinci yarısı Alman seyyahlardan Carsten Niebuhr'ın, "Arabistan ve Komşusu Ülkelerde Yolculuk" isimli kitabına dayanarak verdiği bilgiye göre "Siverek bir vadiye kurulmuştur ve iki bin civarında ev vardır. Bunlardan 150 kadarı Ermenilerle meskündür" bilgisini aktarır (Vanlı, 1997: 70).

1 TBMM <https://www.tbmm.gov.tr> > tbmm170040770314 Urfa Milletvekili Osman Doğan ve 17 ...

2 https://www.nufusu.com/ilce/siverek_sanliurfa-nufusu.

3 <https://www.nufusu.com> > iller Türkiye İlleri Listesi - Türkiye Nüfusu.

Zengin tarihi birikime ve Şanlıurfa'nın nüfus itibarıyla de en büyük ilçesi olan Siverek'in il olması gündem olmuştur. Bunun için 1920-1923 yılları arasında Birinci Dönem Siverek Milletvekili Abdülgani Bey (Ensari) ciddi manada çalışmıştır. Sonuçta 1923 yılında cumhuriyetin ilanından sonra Siverek il yapılmış Viranşehir ve Çermik ona bağlanmıştır (Urfa İl Yıllığı,1973: 82-83). 1920-1923 ile 1923-1927 yılları arasında iki dönem içinde toplam 10 Siverek Milletvekili görev yapmıştır. Ancak 21 Temmuz 1926 yılında tekrar ilçe yapılmış ve Urfa'ya bağlanmıştır. Siverek'in ilçe yapılmasında ekonomik, sosyal ve kültürel nedenler ileri sürülebilir. Ancak ileride söz edileceği gibi "özel" bir nedenden söz etmek gerekir. O da Siverekli Şeyh Halid'in evvela sürgüne gönderilmesi ile başlayan ve daha sonra oğlu Şeyh Eyüp'ün Şeyh Said Harekâtında aktif rol alması kurucu elitlerin tepkisine neden olmuştur. Bunun için Şeyh Eyüp 1925'te idam edilmiş ve yaşadığı Siverek'in de statüsü 1926 yılında değiştirilerek ilçe yapılmıştır. Bu statü değişikliği o günden beri ilçenin ekonomik, sosyal ve kültürel açıdan geri kalmasına neden olmuştur.

Siverek'te toplumsal yapı Şanlıurfa ile farklılık arz etmekte ve geri kalmasında da üç neden ileri sürülebilir. Birincisi, aşiretler arasında devam eden kan davalarıdır. İkincisi, 1970'lerden başlayan anarşi ve terör olayları ilçede beyin göçünü tetiklemiştir. Üçüncüsü ise ilçede gerekli alt yapının tamamlanamaması bunun da sermaye göçünü hızlandırmasıdır (Özgültekin vd., 1997: 9). Bu olumsuzluklar Siverek'te toplumsal yapıyı her zaman etkilememiştir. Avukat Cumalı Kırvan, bu yaklaşımı destekler mahiyette "Siverek'te pozitif hukukun dışında bireylerin olmadığı ama daha çok yerel cemaatlerin egemen olduğu "cemaat hukuku"ndan söz etmektedir" (Kişisel görüşme, Siverek, 2022). Bu da toplumsal sorunların çözümünde geç işleyen pozitif hukukun yerine devreye giren ağa veya kanaat önderlerinin oluşturduğu cemaatlerin "arabuluculuk" rolünü oynayarak sorunları çözme yöntemidir.

Cemaat hukukunu revaçta kılan faktör ise toplumun içe kapanık oluşu ve insanların uzun yıllardan beri devam eden aşiret ve ağalık gibi kurumlara bağlı kalmalarıdır. İnşa edilen bu feodal yapı Türkiye de en sert şekilde Şanlıurfa'da ve ona bağlı ilçelerde yaşatılmaktadır (Kaya, 2008: 80). Siverek bunun tipik örneğidir. Ancak zamana yenik düşen feodal yapının bozulmasında birçok faktör etkili olmakla birlikte Siverek ölçeğinde düşünüldüğünde Gülpınarların ilçe merkezine 30 km uzaklıkta bulunan 15-20 haneli bir köye yerleşmeleri ve burada da medrese geleneğini sürdürmeleri olumlu bir faktördür. Daha önemlisi Gülpınarlar feodal yapının savunuculuğunu yapmamakta ve toplumsal değişime de fazlaca itiraz etmemektedirler. Bu nedenle Siverek'te cemaat hukukunun devre dışı kalması ancak insan iradesini aşan zamanın sosyal değişim ile birlikte hakem rolünü oynamaya başlatmasıyla mümkün olabilir.

Üç olgunun egemen olduğu kapalı bir toplumsal yapı ve zamanın ruhuna hitap edemeyen cemaat hukuku ile var olan Siverek, bu olumsuzluklara rağmen Şanlıurfa'nın siyasetine yön vermeye devam etmektedir. Mustafa Özusan bunun nedenini "Beyaz yakalı Şanlıurfalıların rağmen Siverek'in dominant bir karakter arz etmesi ve Şanlıurfa'nın kanaat önderlerinin çoğunun Siverekli olmasına bağlamaktadır" (Kişisel görüşme, Siverek, 2022). Siverek'te mevcut bu toplumsal yapı il olmasını engellediği gibi Türkiye ve dünya ile bütünleşmesini de geciktirmektedir. Bunların bilincinde olan Siverekli Şanlıurfa Milletvekili Mehmet Kasım Gülpınar, "Dünya ile entegre olabilen ve mevcut

toplumsal yapısını değiştirebilen Siverek'in o zaman il olmayı hak edebileceğini" söylemektedir (Kişisel görüşme, Siverek. 2022).

2.2. Şeyh Halid: Şeyhlik ve Sürgün

Şeyh Halid, Diyarbakır'ın Çınar ilçesine bağlı Altoğar (Altunakar) Köyü'nde 1862 tarihinde doğmuştur. Mehmet Kasım Gülpınar, 21 Aralık 2014'te kendisi ile yapılan mülakatta büyük dedesi Şeyh Kasım'ın 1800'lü yılların başında ilim öğrenmek için ailesi tarafından Şırnak'ın Derşev bölgesinden Muş'ta bulunan Şeyh Hasan isimli zatın yanına gönderildiğinden ve 1820'li yıllardan itibaren de bu bölgede atalarının ilim ve irfan ışığını yaymaya başladıklarından söz eder. Ayrıca "Atalarımız hep fakire sahip çıkmışlar ve adaletli olmuşlar. Doğruluktan ayrılmadan ve hiç kimseye zarar vermemeye gayret ederek insanların gönüllerini kazanmışlar. Biz de onlardan edindiğimiz o bilgilerle bu mirası sadece koruma gayreti içindeyiz"⁴ demektedir.

Tasavvufta bir şeyh veya mürşide bağlanarak bütün dünyevi isteklerini bir tarafa bırakarak Allah'a ve mürşidinin iradesine teslim olan ve tarikatın adetleri çerçevesinde tasavvufun hakikatlerini öğrenen kişiye mürit denilir (İslami Bilgiler Ansiklopedisi II, 1993: 301). Şeyh vasfına sahip bir kişi çok sayıda müridi olduğu gibi aynı zamanda bir medrese hocasıdır. Ayrıca şeyh tarikat erbabıdır ve ilim adamı vasfını taşır. Şeyhler geleneksel toplumun aydın kişileri ve sahip oldukları güçlü konumları nedeniyle toplumsal sorunların çözümünde aracı konumundaydılar. Özellikle Kürtler arasında her zaman önemli bir saygınlığa ve toplumsal konuma sahip olmuşlardır. Buna da karizmatik bir dini lider olan Mevlana Halid'in Nakşibendi Tarikatına kazandırdığı halifelerinin coğrafyaya kattığı ruh neden olmuştu (Bruinessen, 2002: 99). Tanzimat Dönemi'nden itibaren iktidar sahipleri merkezîyetçilik politikası çerçevesinde aristokrat Kürt ailelerini oluşturan ağa, aşiret reisi ve beylerin tasfiyesine gitmiş ve buradan doğan boşluğu ise şeyhlerle doldurma yoluna gitmişlerdir. Onlarda kendilerine tahsis edilen bu konjonktürel alanda elde ettikleri maddi ve manevi güçle birlikte Kürt toplumunun siyasal önderleri olmuşlardır.

1876'da tahta geçen II. Abdülhamid ise kendisinden önceki yöneticilerin şehir eşrafından oluşan merkezîyetçilik politikaları çerçevesinde meydana getirdikleri bir kısım güç unsurlarını ortadan kaldırmış ve bunların yerine yeni bir düzen kurmaya çalışmıştır. Ayrıca 1891 tarihinde kırsal kesimde adının verildiği ve Kazaklar model alınarak Kürt milislerden oluşan Hamidiye Alaylarını oluşturmuştur. II. Abdülhamit bu politikasıyla tasfiye edilen aristokrat Kürt ailelerini yeniden değerli kılmış ve Kürtleri kendisine bağlamayı ümit etmiştir. Bununla kısmen de olsa başarılı olmuştur. Kürtler de onu en iyi sultan olarak gördükleri için ona Bave Kurdan yani "Kürtlerin Babası" demişlerdir (Bruinessen, 2004: 286). Onun başlatmış olduğu bu girişim kendisinden sonra Türkçülük ve Kürtçülük fikirlerinin yayılmasına neden olmuştur. Örneğin daha sonra siyasi bir hareket olarak 1908-1918 yılları arasında hâkimiyetini sürdüren İttihat ve Terakki yönetimi az sayıda var olan aristokrat Kürt aileleri ikinci defa birer birer ortadan kaldırmış onların yerine şeyhlere hâkimiyet alanı oluşturmuştur.

Şeyhlerin gücünün arka planını her zaman tarikatlar oluşturmuştur. Güçlü tarikat ağını kontrol eden şeyhler büyük kitleleri mobilize edebilmiş ve modern dönem Kürt milliyetçiliğinin öncüleri

4 <https://www.turkiyegazetesi.com.tr> › ... Şanlıurfa Milletvekili Kasım Gülpınar: Babamdan öğrendiğim...

olmuşlardır. Medreseye dayanan Kürt dinsel aristokrasisi 1880-1925 yılları arası ortaya çıkan Kürt isyanlarına da öncülük etmiştir (Bruinessen, 2002: 90). Şeyh Ubeydullah ile başlayan ve 1925 yılında tekrarlanan Şeyh Said Harekâtına öncülük eden şeyhler Nakşi ve Kadiri tarikat mensuplarıydı. Bunun dışında var olan Şeyh Mahmud Berzenci, Barzaniler, Talabaniler, Arvasiler ve Norşinli Mala Hazret olarak bilinen aile bu geleneğin devamıdır.

Bunlardan biri de aynı geleneğin devamcısı olan Şeyh Halid'tir. Eğitimini tamamladıktan sonra babası Şeyh Kasım'ın talebi üzerine 1890 yılında o tarihte Diyarbakır'ın Siverek ilçesine bağlı Gülpınar Köyü'nde babası gibi Nakşibendi Tarikatının Halidiye koluna mensup bir şeyh olarak ilim ve irfan işiyle uğraşmaya başlamıştır. Şeyh Halid, o günün idari yapısı içinde yer alan Diyarbakır Vilayeti, Urfa Mutasarrıflığı ve Siverek ilçesi sınırları ortasında yer alan Karacadağ bölgesinde devlet, aşiret ve yerel bürokrasi üçgeninde evvela jurnallenen ve sonra da sürgüne gönderilen bir tarikat şeyhidir. "1890'lı yıllarda burada irşat faaliyetinde bulunurken, müritlerinin çoğalarak civar köylerde taraftar bulması, yerel idarecilerin dikkatini çekmiş, dönemin geçer akçesi olan tecessüs ve jurnal sonucu bulunduğu köyden uzaklaştırılarak, Mekke-i Mükerrreme'ye sürülmüştür" (Akman, 2018: 209-210). Şeyh Halid, Urfa Mutasarrıflığı ve Halep valiliğinin kendisine karşı oluşturdukları güç birliği ile devletin güçlenen tarikatları kontrol altına alma politikasının kurbanı olmuştur. Bir süre sonra Mekke'den dönerek kendi köyünde irşat faaliyetlerine yeniden başlamasına müsaade edilmiştir. Üç kişiye icazet vermiştir. Bunlar oğlu Eyüp, Mevlana Muhammed Halid-i Zilan ve Muhammed Bel Fırat gibi şahsiyetlerdir.

Karacadağ bölgesinde bulunan Milli ve Karakeçili aşiretleri de Hamidiye Alaylarına mensup olma avantajını kullanarak gerek Karacadağ'da ve gerekse Urfa ve Mardin çevresinde etki alanlarını genişletmeye başlamıştır. Bu da geçmişte yaşanan husumetler yüzünden 1904 yılında yeniden çatışmaya başlamalarına neden olmuştur. Aşiretlerin bölgede çatışması sırasında Karacadağ'daki pek çok köy ahalisi zarar görmüş, malları talan edilmiş ve bir kısmı da bu çatışmalardan kaçarak başka bölgelere gitmek zorunda kalmıştır. Şeyh Halid'in oturmakta olduğu Gülpınar Köyü de bu çatışmalardan etkilenmiştir. Köyü tahrip edildiği gibi tarlaları ve hayvanları da gasp edilmiştir. Bunun üzerine Şeyh Halid, köyünü, hayvanlarını ve tarlalarını terk ederek Urfa'ya bağlı Future Köyü'ne yerleşmek zorunda kalmıştır. Sahibi olduğu topraklara ikinci defa dönmesine ise 1907 yılında müsaade edilmiştir (Akman, 2018: 225-226). Köyünde vefat eden Şeyh Halid daha sonra adına yaptırılan türbede metfundur. (Resim: 2).

Resim 2: Şeyh Halid Türbesi

Gülpınar Köyü Muhtarı Beyhettin Akay, ‘‘Oğlu Şeyh Eyüp’un 1925 yılında idam edildikten sonra türbenin yıktırıldığını ve o tarihten itibaren uzun yıllar atıl vaziyette bırakıldığını restorasyon çalışmalarının ise 1975 yılında tamamlandığını söylemektedir’’ (Kişisel görüşme, Gülpınar Köyü, 2022). Türbenin bir yanında orta büyüklükte bir cami diğer yanında ise Gülpınar ailesine ait etrafi duvarla örülü iki katlı bir ev bulunmaktadır.

Mehmet Kasım Gülpınar, ‘‘Ailesinin 10 Şubat 1890 tarihinde birinci, büyük dedesi Şeyh Eyüp’un idamından sonra ise 1926 yılında ikinci sürgünü yaşadığını bunun için de dedesi Mehmet Halit Gülpınar’ın annesi ve ablası ile birlikte Kütahya’ya sürgüne gönderildiğinden söz etmektedir’’ (Kişisel görüşme, Siverek, 2022). Glpınarların 1938 ve 1960 yıllarında yaşanan diğer iki büyük sürgüne ise tabi tutulmadıkları anlaşılmaktadır.

Cumhuriyetin ilanı ile beraber Türkiye’de Şeyhler önemli ölçüde g ve itibar kaybına uğramışlardır. Özellikle de Şeyh Said Harektından sonra birçok Şeyh ailesi sürgüne gönderilmiş ve başında buldukları tekke ve medreseleri kapatılmıştır. Seküler eğitimin tercih edilmesi ve 1950 tarihinden

itibaren başlayan güçlü modernizasyon dalgası ile birlikte şehirlere kitlesel göçler başlatılmıştır. Modern eğitimin ve iletişim ağlarının yaygınlaşması ile birlikte ziraatın ve sanayinin gelişmesi de köylü toplumunda şeyhlerin gücünü azaltmıştır. Modernleşme sürecine ayak uyduran ve kentlere yerleşen dini önderlerin konumları zaman içerisinde zedelenmiştir. Kırsal alanda tarım kentlere yerleşince ticaret yapan şeyhlerin çoğu siyasetin dışında eski güçlerini kaybetmeye başladıkları gibi ilmi sahada da zamanın gerisinde kaldıkları için büyük bir irtifa kaybına uğramışlardır.

2.3. Şeyh Said Harekâtı ve Şeyh Eyüp

Şeyh Said Elazığ'a bağlı Palu ilçesinde 1865'te dünyaya gelen Zaza Kürtlerindendir. Klasik medrese eğitimi almış ve aynı zamanda Nakşibendi Tarikatına mensuptu. Üç evlilik yapmıştır. İlk eşi Bingöl eski milletvekillerinden Hüsamettin Korkutata'nın akrabasıdır. İkinci evliliğini ise Cibranlı Halid Bey'in kız kardeşi ile yapmıştır (Sediyani, 2014: 214-215). Aristokrat bir aileye mensup Şeyh Said'in iki evliliğini de kendisi gibi aristokrat olan Kürt ailelerden yaptığı anlaşılmaktadır. Palu ve Hınıs ilçelerinde hayvancılık yapardı. Yaşadığı dönemin Kürt toplumunda zengin olmanın ölçütlerinden birisi de çok sayıda koyun sürüsüne (bêr) sahip olmaktı. O da buna yeteri kadar sahipti. Elazığ ve Erzurum'dan başlayan ve Halep'e kadar uzanan bölgede koyun ticareti yaptığı için o günün şartlarında dönemin zenginlerindendi. Dini ve dünyevi iki zengin boyuta sahip olması insanları daha iyi tanınmasına ve geniş bir kesime hitap etmesine neden olmuştur.

Torunu Abdülmelik Fırat, dedesinin bir köylü harekâtı olarak başlattığı bu girişimini başkaldırı olarak tanımlamaktadır (Kaya, 2003: 38). 13 Şubat 1925'te Genç ilinin⁵ Ergani ilçesinin⁶ Eğil bucağına bağlı Piran'da Şeyh Said'in kardeşi Şeyh Abdürrahim'in evinde konuk olduğu bir günde birkaç sivilin jandarma müfrezesiyle çatışmaya girmeleri sonucu patlak veren harekât hızla geniş bir alana yayılmıştır (Genelkurmay Belgelerinde Kürt İsyancıları 1, 1992: 126). Piran,⁷ o olay sırasında Ergani'ye bağlı ve Şeyh Said ailesinin köklerini toprakların çok derinlerine salmış olduğu köylerden sadece bir tanesiydi.

24 Şubat 1925 günü Şeyh Said "kader böyle imiş" diyerek vaktinden evvel zuhur eden hareketin başına "Emir-el mücahidin ve Nakşibendi" unvanı ile fiilen geçmek mecburiyetinde kalmıştır (Dersimi, 1992: 177). Bu hareket 60 yaşını deviren başta Şeyh Said olmak üzere dönemin ağa, bey ve şeyhlerden oluşan aristokrat Kürt ailelere mensup kişilerin "Türkleştirme huzursuzluk yaratıyordu. Çünkü kelimeden de anlaşılacağı gibi, Kürtler Türk'e dönüştürülecekti" (Jwaideh, 1999:406) yaklaşımına duydukları tepkinin bir sonucuydu.

Mumcu bu süreçte Alevi kesim için "Doğu illerinde siyasal akımların başladığı az çok yerleşip ülkü halini aldığından beri yapılan ayaklanmalarda Dersim kıvıldamamıştır. Şeyh Said asla Dersim'e

5 Genç ilçesi Osmanlı Devletinde 1878 yılında yapılan idari teşkilatlanma sonucunda kurulan Bitlis vilayetine bağlanmıştır 1924-1927 yılları arasında ise il yapılmıştır. 1927 yılında tekrar ilçe yapılmış ve Elazığ'a bağlanmıştır. Bu ilçe 1936 yılında il yapılan Bingöl'e bağlanmıştır (Genç-Bingöl Valiliği, <http://www.bingol.gov.tr> > genç).

6 Osmanlı Devleti'nde uzun zaman Sancak beyliği (il merkezi) yapan Ergani, 20 Nisan 1924 tarih ve 491 sayılı kanunla sancak beyliği sona erdiği için ilçe yapılmış ve Diyarbakır'a bağlanmıştır (Ergani-Vikipedi, <https://tr.wikipedia.org/wiki/Ergani>).

7 Diyarbakır'ın ilçesi olan Dicle'nin eski adı.

dayanamadı” demektedir (Mumcu,1993: 55). Bu nedenle bölgede harekâta karşı muhalifi duran Hormek, Lolan ve Hayderan aşiretleri ile Seyit Rıza ve Diyap Ağa gibi Alevi Kürt ileri gelenleri hiçbir zaman Şeyh Said ile beraber hareket etmemişlerdir.

“Şeyh Said başkaldırısını küçük bir eşkıyalık olayı olarak değerlendiren ve bu isyanın suçlularının çok kısa bir sürede yakalanarak cezalandırılacağına inanan kamuoyu başlangıçta bu olay ile ilgili pek alakadar olmamıştır. Hükümet bu olayın küçük bir eşkıyalık olayı olduğunu, isyancıların üzerine sevk edilecek küçük askeri birliklerle ve alınacak tedbirlerle bastırılacağını düşünmüştür” (Deniz, 2007: 31). O tarihte Van Milletvekili olan İbrahim Arvas, İsmet Paşa’nın⁸ (İnönü) “Beni iktidara getirirseniz İstiklal Mahkemeleri ile Divan-ı Harbi Örfileri kurarım, asar, keser ve sürerim” dediğinden söz eder (Arvas, 2010: 55). Yapılan güven oylamasında 63 kabul oyuna karşılık 73 ret oyu çıktığı için Fethi Okyar Hükümeti istifa etmiş bunun yerine Mustafa Kemal’in de desteklediği İsmet Paşa, 3 Mart 1924’te başbakan olmuştur (Atatürk’ün Sırdaşı Kılıç Ali’nin Anıları, 2005: 242). Arvas, güven oylamasında Celal (Bayar), Refik (Koraltan) ve Kazım (Özalp)⁹ gibi milletvekillerinin İsmet Paşa’yı desteklediklerinden söz etmektedir. Bunların dışında Muş milletvekillerinden İlyas Sami (Muş), Osman Kadri (Bingöl) ve Rıza (Kotan), Urfa Milletvekili Ali Saib (Ursavaş), Mardin Milletvekili Mehmet Necip (Güven), Van Milletvekilleri Hakkı (Ungan) ve Munip (Boya) gibi birçok Doğulu milletvekillerinin de tercihini İsmet Paşa’dan yana koymuşlardır (Arvas, 2010: 56). Dışişleri Bakanı olarak Lozan’dan yeni dönen ve Başbakan olarak görevlendirilen İsmet Paşa ilk icraatı olarak 4 Mart 1924 tarihinde muhaliflere karşı Takrir-i Sükûn Kanunu’nu (Huzur ve Güveni Sağlama Kanunu)¹⁰ çıkararak sert önlemler almış ve harekâtı bastırmıştır. Bunu İstiklal Mahkemelerinin kurulması takip etmiştir.

Üç dönem dâhilinde kurulan İstiklal Mahkemeleri Kurtuluş Savaşı sırasında ayaklanma çıkaran ve yağmaya girişenleri, bozguncuları, orduya ait silah ve mühimmatı çalanları, casusları, asker kaçaklarını ve bağımsızlık hareketini engelleme amacıyla propaganda yapanları yargılamak için çıkarılan özel bir kanunla Fransız Devrim Mahkemeleri örnek alınarak kurulmuştur. Birinci dönem İstiklal Mahkemesi, 18 Eylül 1920 ile 17 Şubat 1921 tarihleri arasında görev yapmıştır (Aybars, 1995: 95). O tarihte Genelkurmay Başkanı İsmet Paşa 14 İstiklâl Mahkemesi kurulması için öneride bulunmuş bunun sonucunda Ankara, Eskişehir, Konya, Isparta, Sivas, Kastamonu, Pozantı (Adana) ve Diyarbakır illerinde bu mahkemeler kurulmuştur. İkinci dönem İstiklal Mahkemesi, 30 Temmuz 1921 ile 1923 Ekim tarihleri arasında Ankara, Konya, Kastamonu, Samsun ve Yozgat illerinde görev yapmıştır (Aybars, 1995: 141). Üçüncü dönem İstiklal Mahkemesi ise 1923 ile 1927 yılları arasında çalışmıştır (Aybars, 1995: 347).

İstiklal Mahkemelerinde görev yapan Kılıç Ali’ye göre “İstiklal Mahkemeleri’nin kararları kesindi ve temyizi yoktu. Mahkemeler Büyük Millet Meclisi’ne bağlıydı. Kararlarından dolayı sorumlu

8 İsmet Paşa’ya İnönü soyadı 26 Kasım 1934 tarihinde Atatürk tarafından verilmiştir (Hâkimiyet-i Milliye, 26 Kasım 1934).

9 Birinci Dünya Savaşı sırasında Van’da subay olarak görev yapmıştır. Soyadı Kanunu ile “Özalp” soyadını almış ve soyadı Van’da kurulan Özalp ilçesine isim olmuştur. Özalp, 14 Mayıs 1950 seçimlerinde Van’dan CHP milletvekili seçilmiştir.

10 Bu kanun 4 Mart 1929 tarihine kadar yürürlükte kalmıştır. Yürürlükten kaldırılması ancak 4 Mayıs 1949 tarih ve 5384 sayılı kanunla gerçekleştirilmiştir.

değillerdi. Kararların yürütülmesinde sivil ve asker bütün görevliler sorumluydu” (Atatürk’ün Sırdaşı Kılıç Ali’nin Anıları, 2005: 367). Mumcu’ya göre de “İstiklal Mahkemelerini “mahkeme” sayma olanağı yoktu. Bunlar, astığı astık, kestiği kestik Harp Divan’lardı” (Mumcu, 1993a: 219). Çünkü harekât kurucu elitlere bu mahkemeler sayesinde diktatör olma yolunu açmıştır. Ayrıca harekâtın dini ve milliyetçi yönünü fark eden aynı elitler; şeyh, aşiret ve toprak ağalarından oluşan kesimin inşa edilmek istenen cumhuriyet ideolojisine zarar vereceklerine inandıkları için karşı saldırıya geçmişlerdir. Üçüncü dönem İstiklal Mahkemesi’nin sonucu olarak 6 Nisan 1925 tarihinde Diyarbakır’da Şark İstiklâl Mahkemesi kurulmuştur.

Şark İstiklal Mahkemesi’nin başkanlığına Denizli Mebusu Mazhar Müfit (Kansu) getirilmiştir. Urfa Mebusu Ali Saib (Ursavaş) ve Kırşehir Mebusu Litfi Müfit (Özdeş) ise üyelerdi. Karesi Mebusu Ahmet Süreyya (Örgeevren) ve Bozok Mebusu Avni (Doğan) savcı olarak görev yapmışlardır. Daha önce icra ettikleri görevlere gelince Mazhar Müfit, valiydi. Ali Saib ve Litfi Müfit subaydı Avni Doğan ise kaymakamdı. Bir tek Ahmet Süreyya, hukukçuydu (Kutlu, 2007: 224). Mahkemenin en genç üyesi ve otuz bir yaşında olan Doğan’a göre “Herkesin kendine göre bir politikası, kendine göre bir hukuk anlayışı vardı. Heyet-i Hâkime karar için bir odaya toplandıkları zaman, sık sık görüş ayrılıkları kendini gösterir, kavgalar başlar, bazen tabancalar çekilirdi” (Doğan, 1964: 171).

Gülpınar ailesine mensup Şeyh Eyüp (Resim: 3) Osmanlı’nın son döneminde ve cumhuriyetin kuruluş aşamasında İslam dininin uğradığı en zor reform ve din kısımlarına karşı sesini yükseltmiş ve dini hassasiyetinden dolayı babası gibi ağır bedeller ödemiştir. Ödediği ilk bedel Bruinessen’e göre “29 Şubat’ta Şeyh Said’in kardeşi Abdürrahim, Maden’i ve Çermik’i ele geçirdi. Çermik’te Abdürrahim’in kuvvetleri Siverekli Şeyh Eyüp ile beş yüz silahlı adamından takviye aldı. Şeyh Eyüp Siverek’i ele geçirdikten sonra onlara katılmıştı. Birlikte önemli bir kent olan Ergani’ye doğru ilerlediler ve kenti denetimlerine aldılar. Daha sonra en önemli hedefleri olan Diyarbakır’ın kuşatmasını desteklemek üzere güneye yöneldiler” demektedir (Bruinessen, 2004: 424).

Buna benzer yaklaşımı Mehmet Şerif Fırat’ta ifade etmektedir. Ona göre de “Hini boğazından Şeyh Sait’ten ayrılan kardeşi Abdürrahim, 29.02.1925 günü Maden ilçesini işgal ederek Siverek üzerine yürümüş, bu sırada Siverek bölgesinde Şeyh Eyüp adlı bir Şafî Şeyhi başına topladığı beş yüz kişilik bir kuvvetle Siverek’i işgal edip, Çermik’te Şeyh Abdürrahim’le beraber Ergani üzerine yürümüşlerdi.” (Fırat, 1970: 205). Şeyh Eyüp’ün harekât başladığı zaman beraberinde yola çıkan müritleriyle birlikte Şeyh Said’in yardımına gittiği anlaşılmaktadır. Ancak Siverek’e giderken oranın kanaat önderlerinden ve 1920 -1926 yılları arasında belediye başkanlığı yapan Odabaşızade Mehmet Emin Efendi (1882- 1937) (Özgültekin vd., 1997: 24) Şeyh Said’e karşı çıkmıştır. Çünkü babası Odabaşızade Mahmut Efendi, gerek 23 Nisan 1920’de açılan “ilk Meclis’te” ve gerekse de 11 Ağustos 1923’te toplanan “ikinci Meclis’te” Siverek milletvekilliği yapmıştı.

Resim 3: Şeyh Eyüp (ortadaki). Vatan Gazetesi, 6 Mayıs 1925.

Özgeevren de anılarında şunları yazar: “Şeyh Eyüp, o bölgede isyana bilfiil iştirak ederek emir ve kumandasındaki asi kuvvetleriyle Karabağçe-Giresur arasında askerle çarpışmış, cahil ve masum halk üzerinde -diğer emsali şeyhler gibi- manevi nüfuz sahibi bir adamdı. Duruşmada kendisinin “Cumhuriyet Halk Fırkası’nı” beğenmediğini ve fakat “Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası’nı” takdir ettiğini söyledi” (Özgeevren, 2002: 103). Şeyh Eyüp, Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası (TCF) eski Siverek İl Başkanı’ydı. Kendisiyle görüşülen Mehmet Kasım Gülpınar büyük dedesinin TCF’nin il başkanı olduğunu doğrulamaktadır (Kişisel görüşme, 2022. Siverek).

Şark İstiklal Mahkemesi Savcılarında Avni Doğan, “İstiklal Mahkemesinde yapılan soruşturmalarda, Terakkiper Cumhuriyet Fırkasının Doğu’daki temsilcileri tarafından, dinin siyasete alet edildiği meydana çıkmıştı. Mahkeme kendi yargı sahası olan illerdeki Terakkiper Cumhuriyet Fırkasının şubelerini kapattı. Ayrıca bölge içindeki tekke, zaviye ve medreseleri de kapattı” demektedir (Doğan, 1964: 172).

Siverek Karacadağ bölgesinde oturmakta olan Şeyh Eyüp Cumhuriyet Halk Fırkasının İslam’a zarar verdiğini ve İslami ilkeleri ayaklar altına aldığına inanıyordu (Kutlu, 2007: 127). Bunun için kendisiyle hareket eden bir grup arkadaşı ile birlikte Diyarbakır’a gelmişti. Şeyh Eyüp gerek TCF il başkanı olması ve ikinci neden olarak da Kürtçülük yaptığı gerekçesiyle suçlu addedilmiş bu nedenle Diyarbakır’da faaliyetlerini sürdüren Şark İstiklal Mahkemesi tarafından 17 Nisan 1925’te Saray Kapı’da idam edilmiştir. Şeyh Eyüp, babası Şeyh Halid ve dedesi Şeyh Kasım gibi büyük âlimlerdendi. Aynı gün idam edilen ikinci kişi ise Türk kökenli Çermikli Doktor Fuad’tı (Özgeevren, 2002: 106). Onu da idama götüren neden 1912 yılında İstanbul’da kurulan Kürt Talebe Cemiyeti ile 1921 yılında Erzurum’da kurulan Kürdistan İstiklal Cemiyeti’ne üye olmasıydı (Sediyani, 2014a: 465).

14 Nisan 1925’te İkinci Grup’un içinde yer alan 38 yaşındaki Bitlis Mebusu Yusuf Ziya Bey (Arıkoğlu, 1961: 275) ile Cibran Aşireti ağalarından Albay Halit Bey de Bitlis’te idam edilmişlerdi. Mumcu, ikisinin kurşuna dizildiğini (Mumcu, 1993a: 102), harekâtın sanıklarından Serdi’ye göre ise Halit Bey’i Ali Saib idam ettirmiştir (Serdi, 1994: 200).

Ayaklanmayla ilişkisi olduğu gerekçesiyle 1918 yılında kurulan Kürt Teali Cemiyeti Başkanı ve 4 Mart 1919 tarihinde de I. Damat Ferit Paşa Hükümetinde Danıştan (Şura-yı Devlet) Başkanlığına getirilen Seyit Abdülkadir 12 arkadaşı ile birlikte İstanbul’da tutuklanmıştır. Daha sonra yargılanmak üzere Diyarbakır’a getirilen Seyit Abdülkadir ve 5 arkadaşı 27 Mayıs 1925’de idam edilmişlerdir (Aybar, 1995: 309).

Şeyh Said ile birlikte yargılananlardan ve on yıl cezaya mahkûm edilen Ekrem Cemilpaşa hatıralarında “Merhum ve mağfur büyük liderimiz Şeyh Said Efendi ve yüz elli kadar maiyeti Muş civarından Diyarbakır’a getirildikten sonra Ankara’dan İstiklal Mahkemesi Diyarbakır’a geldi. Bir buçuk ay kadar sonra büyük liderimizle mahkeme edildik” demektedir (Cemilpaşa, 2016: 64). Şark İstiklal Mahkemesi tarafından ölüme mahkûm edilen Şeyh Said ve arkadaşları 28 Haziran 1925’te Diyarbakır’da Büyük Camii önünde idam edilmişlerdir (Aybars, 1995: 327). Bu harekâtın sonra idam edilenlerden biri de Garzan (Siirt’in şimdiki Kurtalan ilçesi) bölgesinde meskûn Pencinar Aşiret Ağası Cemil Çeto’dur. Çeto, kurucu elitlerin safında yer almasına rağmen harekâtın sonra tutuklanmış ve 1926’da idam edilmiştir (Işık, 2013: 104).

Şark İstiklal Mahkemesi görev yaptığı iki yıl içinde 2436 kişiyi yargılamış ve 240 kişiyi de idama mahkûm etmiştir (Aybars, 1995: 474). Nuri Dersimi, bu mahkeme heyetinin Harput’ta Palulu ve Çapakçurlu 400 Kürt gencini idam ettiğini ifade eder (Dersimi, 1992: 181). Mahkeme yaz mevsiminde Diyarbakır çok sıcak olduğu için Harput’a, kışın ise Harput çok soğuk olduğu için Diyarbakır’a taşınırdı.

Urfa kahramanı olarak tanıtılan Ali Saib, Irak'ın Erbil ili Revanduz ilçesinde dünyaya gelen bir Kürt't. Beşikçi'ye göre Ali Saib "şeyh Said ve arkadaşlarını, yani Kürt yurtseverlerini asan mahkemenin bir üyesiydi" (Beşikçi, 1991: 45). Ali Saib, 23 Nisan 1920'de açılan ilk TBMM'ye I. Dönem Urfa Milletvekili (Ursavaş, 1988: 183), II. Dönem Kozan, III., IV., V. ve VI. Dönemlerde de tekrar Urfa Milletvekili olarak seçilmiştir (TBBM Albümü-1920-2010, 2010: 291). Soyadı Kanunu kabul edildikten sonra Mustafa Kemal Atatürk tarafından kendisine "Ursavaş" soyadı verilmiştir.

şeyh Eyüp, Bruki Aşireti'nin de 1650'li yıllara kadar yaşadığı Karacadağ'ın yakınında bulunan Gülpınar Köyü'nde yaşamıştı. Bu nedenle kısmen de olsa dağlı sayılırdı. Harekât başta şeyh Sait olmak üzere kefensiz ve simgesiz asılan 48 kişinin dışında onun, Doktor Fuad'ın ve Seyit Abdulkadir gibi çok sayıda Kürt lim ve entelektüelin sonu olmuştur. Genç Türkiye Cumhuriyetinin bu coğrafyada inşa ettiği kaderin dağlı çocuklara uygun gördüğü son buydu. Bu sonucun en trajik tarafı ise Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgeleri'nde o dönem yaşayan insanları aydınlatanların darağaçlarında can vermeleriyle bölge insanı düşünce alanında fukaralığa mecbur bırakılmıştır.

Arvas'a göre İsmet Paşa'yı destekleyen milletvekillerinin çoğunun akrabaları şark İştiklal Mahkemesi'nde yargılanmış ve bir kısmı da 1926 yılında gerçekleştirilen birinci sürgünle birlikte Türkiye'nin değişik vilayetlerine gnderilmiflerdir (Arvas, 2010: 57). Birinci sürgünle beraber ağa, şeyh ve aşiret reislerinden oluşan aristokrat Kürt aileler yerlerinden edilmişlerdir. Aynı tarihte Türkiye'nin batı bölgelerinde yaşayan ve toprak ağaları olarak bilinen Cavit Oral, Kasım Gülek, Hilmi Uran, Emin Sazak ve Fevzi Ltfi Karaosmanoğlu gibi ağalara karışılmadığı gibi sürgüne de gnderilmemişlerdir.

Bunun dışında Arvas, Harput'ta görev yapan mahkemede idam edilecek mahkmlar için müzayede yapıldığını beş yüz altına bir kelle alındığını ve Ali Saib'in de Ankara'ya altmış bin altınla döndüğünü söylemektedir. Ahmet Süreyya'nın ise Büyükada'da muhteşem bir köşk aldığını bunun zerine Atatürk'n kendisini çağırdığını ve bütün memuriyeti boyunca aldığı maaşı hesaplattığını bununla köşkü almasının mümkün olmadığını tespit ettikten sonra "Siz benim şerefimle oynadınız, aldınız, ırtınız, utanmaz herif diyerek suratına bir tokat attıktan sonra yanından kovduğundan" söz eder (Arvas, 2010: 57). Arvas, hatıralarının devamında Ahmet Süreyya için "Ne kadar baba oğul mahkmlar varsa evvela babanın gözü önünde oğlunu astırır sonra babayı asardı. Bu hususta babanın feryadı figanları zerre kadar katı kalbine tesir etmezdi. şark İştiklal Mahkemesi reisi ve azaları hepsi de belalarını buldular. Ve her birisi ayrı bir dert ve ıştraba müptela oldu" demektedir (Arvas, 2010: 57-58).

Bu açıdan şeyh Sait Harekâtı Doğu Anadolu Bölgesi'nde ortaya çıkan diğer ayaklanmalara benzemediği gibi o güne kadar çıkan ayaklanmaların kökeninde var olan derebeylik ve yağma gibi ilkel istemleri de ihtiva etmemekteydi. Bu gerçeklere rağmen Aybars, Cumhuriyete ve onun getirdiği ilkelere karşı başlatılan bu ayaklanma bir yönüyle feodal çıkarların devamı için bir yönüyle teokratik düzenin savunmasını yapmak, hilafeti yeniden kurmak ve saltanatı geri getirmeyi hedeflemiştir demektedir (Aybars, 1995: 201). Oysa kurucu elitlerin Diyarbakır'da kurmuş oldukları şark İştiklal Mahkemesinin vermiş olduğu kararlar o tarihten itibaren toplumsal ruhun Diyarbakır'da kaybedilmesine ve aynı zamanda Kürt sorununun da başlamasına neden olmuştur. Bu mahkemenin işleyişine 1927'de son verilmiş ve bu tarihten itibaren Umumi Müfettişlikler kurulmuştur.

İnönü'nün başbakanlığı döneminde Türkleştirme politikası çerçevesinde 2510 sayılı 13 Haziran 1934 tarihli İskân Kanunu çıkarılmıştır. Kanun çerçevesinde Kürtlerin asimile olmaları için Türklerin yoğun olarak yaşadıkları bölgelere gitmeleri ve zorunlu göçe tabi tutulmaları istenmiştir. Bunun için evvela büyük aileler sürgüne gönderilmiştir. Bunları aşiret reisleri ve ikinci derecedeki ailelerin sürgüne gönderilmeleri takip etmiştir. Son olarak da hapishanelerde tutuklu bulunan 50 bin civarında tutuklu öteki hapishanelere sürgüne gönderilmişlerdir (Cemilpaşa, 2016: 65).

İnönü, Atatürk'ün isteği üzerine 1935 yılının Haziran ayında yurt gezisine çıkmıştır. Antep, Elazığ, Malatya, Diyarbakır, Siirt, Mardin, Bitlis, Van, Muş, Malazgirt, Ağrı, Iğdır, Kars, Rize, Trabzon, Erzurum, Erzincan, Bayburt, Giresun, Ordu ve Samsun illerini kapsayan gezi sonunda hazırlanmış olduğu Doğu Raporunda Kürt sorunu ile ilgili görüşlerini ayrıntılı olarak dile getirmiştir. Sorunu "güvenlik" ve "geri kalmışlık" noktasında değerlendirmiş ve Kürtlere karşı izlediği politikanın çerçevesini de Mustafa Kemal Atatürk'e iskân ve Türkleştirme olarak sunmuştur (Yayman, 2016: 142). İnönü'ye göre Elazığ, Erzincan ve Erzurum gibi büyük merkezlerin Türkleştirilmesi gerekir. Ayrıca Türklük merkezleri oluşturulmalı ve bölgeye Türk muhacirleri yerleştirilmelidir.

Bu İskân uygulaması ile batıya sürülen Kürtlerin bir kısmı daha sonra tek parti yönetiminin sona ermesi ve Demokrat Parti'nin (DP) iktidara gelmesi sonucu memleketlerine geri dönebilmişlerdir. 1950'lerden başlayan demokrasi ve liberalleşme süreci ile birlikte şeyhler ve ağalar güçlü oy depolarına dönüştüler. Birçok yerde ağa ve şeyhler siyasette baş aktör ilan edildiler onlarda parlamenter olarak meclise girmeyi başardılar. Bu aristokrat Kürt aileler; devlet, siyasal partiler ve diğer toplumsal güçlerle zamanla değişen açık veya gizli ittifaklar geliştirerek yeni dengelerin oluşmasına neden oldular. Bu şekilde kendi konumlarını da koruyabildiler. Bunda Türk modernleşmesinin muhafazakâr bir karakter arz etmesi de etkili olmuştur. Fakat 1990'lı yıllardan itibaren bu aristokrat Kürt aileler zamanla Kürt siyasi hareketi üzerindeki önder konumlarını kaybetmişlerdir. Bu nedenle yerleri yeni kuşak seküler Kürtler tarafından doldurmaya başlanmıştır.

3. Aristokrasi ve Gülpınar Ailesi

Türkçede kullanılan asilzade, seçkin, gözde ve aristokrat gibi kelimelerin Kürtçe karşılığı "torin"dır (Alakom, 2009: 21). Bu bağlamda Kürt toplumunda var olan ağa, şeyh ve aşiret reisleri Kürtlerin torinleri yani aristokratlarıdır.

Her bölgede bir ya da daha çok şeyh vardı. Yoksul köylüler onların müridi olurdu. Köylüler, kendilerini şeyhlere teslim eder ve hesap günü geldiği zaman onların kendilerini cehennem ateşinden koruyacağına inanırlardı (Bruinessen, 2002: 19). Bugünün Kürtleri Bruinessen'in Cigerxwin'den yapmış olduğu yukarıdaki alıntının çok ötesindedirler. Çünkü zaman Kürtleri de sosyal değişimi yaşamaya mecbur kıldı. Onlarda hadiseleri din üzerinden yorumlamaktan ziyade daha seküler çözüm önerilerini hedeflemeye başladılar. Bu durum şeyhlerin de değişmesine neden olmuştur. Çünkü coğrafyada şeyh olarak bilinenler medrese geleneğinden gelenlerden ziyade modern okullarda okuyan ve sadece aidiyet bağı dahilinde şeyhliğini sürdüren ailelerdir. Bu ailelerden biri de yüzyılların birikimine sahip Gülpınarlardır.

Mehmet Kasım Gülpınar iki tür aristokrat Kürt ailelerden söz etmektedir. “Birincisi, devletin sürgüne gönderdiği ve eziyet ettiği, ikincisi ise aynı devletin her zaman koruduğu ve nemalandırdığı ailelerdir” (Kişisel görüşme, Siverek, 2022). Bu tanımlamadan çıkan sonuç şudur: Gülpınar ailesi birinci tür aristokrat ailelerdendir. Çünkü ailesi 1890 tarihinde gerçekleştirilen birinci sürgünle Mekke’ye ve Şeyh Said Hadisesinden sonra 1926 yılında ise ikinci sürgünle Kütahya’ya gönderilmiştir. Kendilerine iki sürgünün yaşatılması büyük bir eziyet olmuştur.

Aristokrat Kürt aile bireyleri eğitimliydi. Eskiden birer eğitim kurumu olan medreselerde okudukları için çocuklarını da okutabiliyorlardı. Cumhuriyetin ilanından sonra medreseler yerini modern eğitime bırakmıştır. Örneğin Mehmet Kasım Gülpınar aynı mülakatta dedesi Mehmet Halit’in 1960’lı yıllarda babası Eyüp Cenap Gülpınar’ı eğitim için Fransa’ya gönderdiğinden söz ederken “Dedem çok farklı bir insandı. Benim en çok etkilendiğim kişilerden biriydi. Farklı bir insandı. İlkokulu bile doğru dürüst okumamış ama inanılmaz manevi bilgilere sahipti ve dünyayı çok iyi okuyabilen değişik bir insandı. Benim o zaman yabancı dille eğitim yapan bir okula gitmemde en büyük pay dedemindir”¹¹ demektedir.

Aristokrat Kürt aileler evlilik konusunda da kendilerine denk gördükleri ailelerle evlilikler yaparlar. Örneğin Eyüp Cenap Gülpınar’ın babası Mehmet Halit Gülpınar Diyarbakır’ın tanınmış ailelerinden Abdülkerim Hamzaoğulları’nın kızı Sabiha Hanımla evlenmiştir. Bu aile Eyüp Cenap Bey’in dayısıdır. Bu aileden Mehmet Süleyman Hamzaoğulları 24. Dönem Diyarbakır milletvekilliği yapmıştır (TBMM ALBÜMÜ 24.Dönem, 2012: 83). Evlenecek çiftler arasında dini, iktisadi ve sosyal seviye bakımından bir denkleğin olmasına “kefâet” denilmekte burada da erkeğin kadına denk olması aranmakla beraber bazı durumlarda kadının da erkeğe denk olması gerekmektedir (Aydın, 1985: 27). Bu açıdan düşünüldüğü zaman aristokrat aileler her zaman kendi içlerinde denkleğe dayalı evlilik yaparlar. Burada evvela “iç evlilik” tercih edilir. Bunun dışında statü itibarıyla kendilerine uygun gördükleri ailelerle de “dış evlilik” yaparlar. Örneğin Eyüp Cenap Gülpınar kızı Şehnaz Gülpınar’ı kendisiyle aynı partide milletvekili olarak görev yapan Diyarbakırlı Abdulkadir Aksu’nun oğlu Avukat Murat Aksu ile evlendirmesi bu nedenle olmuştur. Çünkü siyasal elitler aralarında dış evlilik yaparak çocuklarının yuva yapmalarını tercih etmektedirler. Buna benzer çok sayıda örnekler verilebilir. Ancak bu ailelerin evlenirken çıkardıkları gürültü boşandıkları zaman çıkaracakları gürültülerinden daha fazla olabilmektedir.

Aristokrat ailelerin diğer bir özeliği de doğdukları toprakları terk edememeleri ve onları yaşantılarının son bulacağı bir liman olarak görmeleridir. Örneğin Eyüp Cenap Gülpınar, 1987 yılından itibaren 2011 tarihine kadar Ankara’da aktif siyasetin içinde yer almıştır. 14 Mayıs 2012’te Ankara’da vefat etmiş ama cenazesi Siverek’e bağlı doğduğu topraklara yani Gülpınar Köyü’ne getirilmiştir. Muhtar Beyhettin Akay, “Mehmet Halit Gülpınar vefat ettiği zaman dedesi Şeyh Halid’e duyduğu saygıdan dolayı mezarının türbenin içinde yapılması yerine haziresine, oğlu Eyüp Cenap Bey de vefat ettiği zaman babası Mehmet Halit Bey’e duyduğu saygıdan dolayı onun ayakucuna defnedilmeyi istediğini” (Resim: 5) söylemektedir (Kişisel görüşme, Gülpınar Köyü, 2022).

11 <https://www.turkiyegazetesi.com.tr> › ... Şanlıurfa Milletvekili Kasım Gülpınar: Babamdan öğrendiğim...

4. Gülpınarlar ve Siyaset

Eyüp Cenap Gülpınar (Resim: 4), 10 Haziran 1943’de Şanlıurfa iline bağlı Siverek ilçesinde doğmuştur. Fransızca bilen Gülpınar Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi mezunudur. Çok kısa bir süreliğine serbest avukat olarak çalışmış ama daha çok ziraatle uğraşmıştır. Çünkü aile yaklaşık olarak 20 bin dekar toprağa sahiptir. Gülpınar, 1977 yılından beri aktif siyasetin içinde yer almaya başlamıştır. Mehmet Kasım Gülpınar, “Babasının 1977 yılında Milli Selamet Partisi’nden (MSP) milletvekili aday olduğunu ama kazanamadığını, ikinci girişimi ise 1983 yılında Milliyetçi Demokrasi Partisi’nden (MDP) aday olmasıyla başlamış ama bu seçimi de kaybetmiştir” demektedir (Kişisel görüşme, Siverek, 2022).

Ailenin siyasette yaşadığı en büyük dönem Eyüp Cenap Gülpınar dönemidir. Burada belirleyici iki faktör dikkat çekmektedir. Birincisi, 1987 yılından itibaren Anavatan Partisi’nden aktif siyaset yapmaya başlamasıdır. Bu nedenle XVIII., XIX., XX. ve XXI. Dönemlerde Şanlıurfa milletvekili olmuştur. Gülpınar, Anavatan Partisi Genel Başkanı Mesut Yılmaz’ın başkanlığında, 23 Haziran 1991’te kurulan ve 20 Kasım 1991 tarihine kadar devam eden 48. Hükümet’te Devlet Bakanı olarak görev yapmıştır. İkincisi ise XXIII. Dönemde de Adalet ve Kalkınma Partisi’nden (AKP) Şanlıurfa milletvekili olmuş ve Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanvekili olarak görev yapmıştır. (TBMM Albümü-1983-2010, 2010: 1595). Gülpınar, 2011 tarihinde aktif siyaseti bırakmıştır.

Gülpınar, Şanlıurfa milletvekili olmakla birlikte daha çok Siverekli kimliği ile bilinmektedir. Bu da büyük dedeleri Şeyh Kasım ile başlayan ve Şeyh Halid ile Şeyh Eyüp’ün Siverek’te devam ettirdiği dini ve tarihi misyonundan kaynaklanmaktadır. Kendisiyle görüşülen Hasan Karakaş, “Eyüp Cenap Bey’in şeyh olduğunu ve halk arasında da şeyh olarak kabul gördüğünü söylemektedir” (Kişisel görüşme, Siverek, 2022). Aile yaşantısı konusunda da Eyüp Cenap Bey, “ağa-şeyh” olmasına rağmen klasik düzeyde aşiret ağaları veya tarikat şeyhleri gibi çok eşlilik yerine tek eşliliği tercih ederek farklı bir duruşa sahip olduğunu göstermiştir. Gülpınar’ın iki erkek ve iki de kız çocuğu bulunmaktadır.

Resim 4: Eyüp Cenap Gülpınar

Siverek siyasetinde aktif rol alan ikinci figür ise Eyüp Cenap Gülpınar'ın oğlu Mehmet Kasım Gülpınar'dır. Gülpınar, 20 Eylül 1969 tarihinde Siverek'te doğmuş ilkokulu doğduğu ilçede okumuş daha sonra Ankara Özel Tevfik Fikret Lisesi'nden mezun olmuştur. Lisans eğitimini ise Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Arap Dili ve Edebiyatı Bölümünde tamamlamıştır. Çok iyi düzeyde Fransızca, İngilizce ve Kürtçe; iyi düzeyde Arapça ve Farsça bilmektedir. Gülpınar kendisiyle yapılan mülakatın devamında mesleği ile ilgili olarak "Bizim zaten aileden ve atalarımızdan gelen geleneksel bir çiftçiliğimiz var. Siyaset kesinlikle bir iş, bir meslek değildir. Siyaset ayrıca bir zenginlik ve bir gelir kaynağı elde etme yolu da değildir. Siyaseti hakkıyla yapan bir insanın bilakis gelirinin azalması lazım¹²" demektedir. Gülpınar'da babası gibi tek eşliliği tercih etmiştir. Bu nedenle 3 çocuk babasıdır.

Gülpınar, aynı mülakatta Şanlıurfa'da feodal düzenden kaynaklı algı ile ilgili olarak "Feodal yapının içinde çok düzgün insanlar var. O konumunu hak etmiş, insanlara vermiş, fakire fukaraya sahip çıkmış, malını paylaşmış çok kıymetli insanlar var bu bölgede"¹³ demektedir. Bu nedenle babası Eyüp Cenap Gülpınar feodal yapıya karşı çıkmış bunun için de halkını kucaklamış ve dedesinden kalma 9 köyü ve binlerce dekarlık araziye bu feodal yapının hüküm sürdüğü bir dönemde yoksul kişiler arasında bölüştürmüştür. Kendisi ile görüşülen İsmail Naimi, "Gülpınar ailesinin zengin topraklara sahip olduğunu ama bunu hiçbir zaman emek ve sömürü üzerinde inşa etmediklerini söylemektedir" (Kişisel görüşme, Siverek, 2022).

Muzafer Kiran, "Mehmet Kasım Bey'in vizyon sahibi olduğunu ve aynı zamanda feodal yapıya karşı çıktığını söylemektedir. Bu nedenle de kendisini seven insanların ona "şeyh" diye hitap ettiğini söylemektedir" (Kişisel görüşme, Siverek, 2022). Bunun nedeni insanların şeyhleri toplum tarafından dinin temsilcileri olarak kabul etmeleri ve şeyhlerin şahsında dine hürmet ettiklerini düşünmeleridir (Aktaş, 2020: 154). Sahip olduğu vizyon ve entelektüel birikim sayesinde Gülpınar, 2011 yılında AKP'den XXIV. Dönem Şanlıurfa Milletvekili seçilmiştir. Bunu XXV., XXVI. (TBMM ALBÜMÜ 26.Dönem, 2012: 248) ve XXVII. Dönemde de sürdürmüştür. Almış olduğu "Legion d'Honneur" nişanı¹⁴ da bu vizyonun bir neticesidir. Bu açıdan aldığı eğitim, dürüstlük ve entelektüel birikim bağlamında Mehmet Kasım Gülpınar, Kamran İnan'ın diğer versiyonudur.

Gülpınar mülakatın devamında babası ile olan ilişkilerinden söz ederken "Baba oğul ilişkimiz çok resmiydi. Babamın yanından son ana kadar o sormadıkça bir şey konuşmazdım. Ama sorulursa mutlaka bildiğim doğruyu da söylerdim. Bugün siyasetteki anlayışım da bu aslında. Babamdan öğrendiğim en önemli haslet dürüstlük ve devletin imkânlarını kullanmamaktı. Babamla gerek milletvekili ve gerekse de bakan olarak görev yaparken onunla hiçbir zaman devlette iş bulmak adına yardımlaşmadık"¹⁵ demektedir.

12 <https://www.turkiyegazetesi.com.tr> > ... Şanlıurfa Milletvekili Kasım Gülpınar: Babamdan öğrendiğim...

13 <https://www.turkiyegazetesi.com.tr> > ... Şanlıurfa Milletvekili Kasım Gülpınar: Babamdan öğrendiğim...

14 Légion d'honneur nişanı, Napoléon Bonaparte'nın 19 Mayıs 1802 tarihinde imzalamış olduğu bir kanunla oluşturulmuştur. Fransa'nın en yüksek dereceli sivil nişanıdır. Bu nişan 1804 yılından itibaren verilmektedir.

15 <https://www.turkiyegazetesi.com.tr> > ... Şanlıurfa Milletvekili Kasım Gülpınar: Babamdan öğrendiğim...

Gülpınar ailesinin 1977 tarihinden itibaren siyaseti tercih ettiğine dair dört neden ifade edilebilir:

Türkiye ölçeğinde düşünülürse Kürtler Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerinde yaşayan yerli (otokton) halktır. Bu coğrafyaya dışardan gelmemişlerdir. Ancak yaşadıkları coğrafya her yüzyılda savaşların yapıldığı mekân olmuştur. Kürtler, 1923 yılından itibaren Kürt olarak yaşadıkları coğrafyayı kaybetmişlerdir. Şeyh Said Harekâtına ve buna dâhil olan Şeyh Eyüp gibi diğer şeyh ve aydın kesimin idamı kaybedilen coğrafyanın bir neticesidir. Bu birinci nedendir.

İdamların gerçekleşmesinden sonra bunu tekke, zaviye ve medreselerin kapatılması süreci takip etmiştir. Bu da düşüncenin felaketinin yaşanmasına ve Kürtlerin kıblesinin değişmesine neden olmuştur. Bu yaşatılanlar ikinci nedendir.

Üçüncü nedenle kurucu elitler bu yitik halkı sosyal hayata katabilmek için ağa ve şeyhlerden oluşan aristokrat Kürt aileleri aracı kılarak kuraklaşan düşüncelerine siyaseti aracı kılarak yeni bir kanal açmak istemişlerdir.

Son aşamada ise Kürtlerin sistem içinde kalmalarına gidilmiştir.

Yapılanlar Gülpınar ailesini etkilediği gibi diğer bütün ağa ve şeyh ailelerini de etkilemiş ve yaşam alanlarını daraltmıştır. Bütün girişimleri idamlarla neticelenmiştir. Tekke, zaviye ve medrese geleneğine son verilmiştir. Sürgünler yaşatılmıştır. Bunların farkında olan bütün ağa ve şeyhlerden oluşan aristokrat Kürt ailelerinin istemeyerek de olsa aktif siyaset yapmalarının dışında açık olan hiçbir kanal bırakılmamıştır.

Sonuç

Siverek'te geleneksel kültür egemen ve bunu da belirleyen "cemaat hukuku"dur. Danıştay ve Yargıtay'ın yıllarca çözemediği sorunlar Siverek'te yaşatılan bu hukuk sayesinde iki saat içinde çözülebilmektedir. Gülpınarlar, Sivereklidirler.

İlan edilen cumhuriyete biat etmeyen Şeyh Sait Harekâtı dini motifli olduğu kadar milli motifli bir harekettir. Şeyh Said ile beraber hareket eden Siverekli Şeyh Halid de ayrılıkçı bir hedef gütmeyeceği gibi Kürt-Türk ayrımı da yapmamıştır. Her zaman tevhit düşüncesini savunmuştur. Kendisini kavga yapmaya sistem mecbur bırakmıştır. Bir kişinin dışında asılanların tamamı Kürt ve Müslümandı. Alevilerin içinde yer almadığı ve bir köylü harekâtı olarak başlayan bu girişim başarısızlıkla neticelenmiştir. Çünkü bu süreçte bazı aşiretler saf değiştirmiş ve Şeyh Said'in bacanağı Binbaşı Kasım gibi çok sayıda savaşçı da tercihinin kurucu elitlerden yana koymuşlardır. Bu hareketin içinde yer alanlar başta Şeyh Said olmak üzere tamamı hain olarak tanıtılmışlardır. Harekâtın öncülüğünü yapmak mecburiyetinde bırakılan Şeyh Said ise Kürtlerin asimile edilmesine karşı çıkan bir prototipti. Kendisiyle beraber aktif bir şekilde hareket edenler bunun bedelini evvela idam edilerek ve sonra da mezarlarını kaybettirerek ödemişlerdir.

Gülpınarlar "ağa-şeyh" ailesidirler. Zengin topraklara sahip olmalarına rağmen toprak ağası olarak tanınmaktan ziyade daha çok şeyh olarak bilinmektedirler. Çünkü ağalıkla başlayan statüleri şeyhlikle bütünleşmiştir. Halk kendilerine "şeyh"im diye hitap etmektedir. Eyüp Cenap Gülpınar ile birlikte mevcut statüler siyasete evrilmiş ve kendilerini bunun üzerinde var etmeye başlamışlardır.

Kürtler, XX. yüzyılın ilk çeyreğinden itibaren tarihleri coğrafyaları ile birlikte kaybettirilen yitik bir halktır. Toprak ağalığı, aşiret ağalığı ve şeyhlik gibi tarihi üç olgu bu yitik halkın kaybedeceği son üç yaşam suyu olduğu için aristokrat ailelerin siyasete girmelerinin dışında başka bir alternatifleri kalmamıştır.

Kaynakça

- Akman, E. (2018). "II. Abdülhamid Döneminde Devlet, Aşiret ve Yerel Bürokrasi Üçgeninde Bir Şeyh: Şeyh Halid", *Osmanlıdan Günümüze Diyarbakır*, Ed: İ. Özcoşar, A. Karakaş, M. Öztürk, Z. Polat, İstanbul: Ensar Neşriyat, s.207-231.
- Aktaş, A. (2020). Şeyhlik Kurumunun Sosyal ve Dini Pratikler Üzerindeki Etkileri (Siirt Örneği) Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, Konya.
- Alakom, R. (2009). *Torin*, İstanbul: Avesta Yayınları.
- Arikoğlu, D. (1961). *Hatıralarım*, İstanbul: Tan Gazetesi ve Matbaası.
- Arvas, İ. (2010). *Tarihi Hakikatler Hatırat*, İstanbul: HTS Yayıncılık.
- Atatürk'ün Sırdaşı Kılıç Ali'nin Anıları*, (2005). Der: H. Turgut, İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları.
- Aydın, M.A. (1985). *İslam-Osmanlı Aile Hukuku*, İstanbul: Muifav.
- Azimli, M. (2001). "İslam'ın İlk Yıllarında Siverek'in Fethi ve Bazı Yanlış Anlamaları Tashih", *Dicle Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, c.3, Sayı: 2, s.171-175.
- Beşikçi, İ. (1991). *Orgeneral Muğlalı Olayı Otuz Üç Kurşun*, İstanbul: Belge Yayıncılık.
- Bruinessen, M.V. (2002). *Kürdistan Üzerine Yazılar*. Çev: N. Kırac, B. Peker, L. Keskiner, H. Turansal, S. Somuncuoğlu, L. Kafadar, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Bruinessen, M.V. (2004). *Ağa, Şeyh, Devlet*. Çev: B., Yalkut, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Deniz, M. (2007). *Türk Basınında Şeyh Sait İsyanı*, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Elazığ.
- Dersimi, N. (1992). *Kürdistan Tarihinde Dersim*, İstanbul: Dilan Yayınları.
- Doğan, A. (1964). *Kurtuluş Kuruluş ve Sonrası*, İstanbul: Dünya Yayınları
- Fırat, M.Ş. (1970). *Doğu İlleri ve Varto Tarihi*, Ankara: Kardeş Matbaası.
- Genelkurmay Belgelerinde Kürt İsyanları 1*, (1992). İstanbul: Kaynak Yayınları
- Işık, İ.S. (2013). *A'dan Z'ye Kürtler Kişiler Kavramlar Kurumlar*, İstanbul: Nubihar Yayınları.
- İslami Bilgiler Ansiklopedisi II, (1993). İstanbul: Hikmet Neşriyat.
- Jwaideh, W. (1999), *Kürt Milliyetçiliğinin Tarihi*, Çev:İ. Çekem, A. Duman, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Kapaklı, K. (1995). *İşte Urfa*, Urfa: Güneydoğu Yayınları.
- Kaya, F. (2003). *Mezopotamya Sürgünü Abdülmelik Fırat'ın Yaşam Öyküsü*, İstanbul: Anka Yayınları.
- Kaya, M. (2008), *Dünden Bugüne Çok Eşlilik*, İstanbul: Çıra Yayınları.
- Kutlu, H. (2007). Şark İstiklal Mahkemesi'nde 1925-1927 Döneminde Takrir-i Sükûn Kanunu'nun Uygulanması, İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Malatya.
- Kurtoğlu, M. (2009), *Kültür Şehri Urfa*, Ankara: Şanlıurfa Valiliği İl Kültür ve Tanıtım Müdürlüğü Yayını.
- Maraş, M. A. (1997). Şanlıurfa, Şanlıurfa: Şanlıurfa Belediyesi Kültür Hizmetleri Serisi.
- Mumcu, U. (1993a). *Kürt- İslam Ayaklanması 1919-1925*, İstanbul: Tekin Yayınları.
- Mumcu, U. (1993). *Kürt Dosyası*, İstanbul: Tekin Yayınları.

- Özgeevren, A.S (2002). Şeyh Sait İsyanı ve Şark İstiklal Mahkemesi, İstanbul: Temel Yayınları.
- Özgültekin, R., Akman, E., ve Demirbağ H. (1997). *Dünden Bugüne Siverek*, Konya: Marifet Matbaacılık.
- Sediyani, İ. (2014). *Bütün Yönleriyle Şeyh Said Kıyamu, Cilt 1*, İstanbul: Şura Yayınları.
- Sediyani, İ. (2014a). *Bütün Yönleriyle Şeyh Said Kıyamu, Cilt 2*, İstanbul: Şura Yayınları.
- Serdi, H.H. (1994). *Görüş ve Anılarım*, İstanbul: Med Yayınları.
- TBMM ALBÜMÜ (2010), 1. Cilt 1920-1950, Ed. S. Yıldırım ve B. K. Zeynel, Ankara: TBMM Basın ve Halkla İlişkiler Müdürlüğü Yayınları No: 1.
- TBMM ALBÜMÜ (2010), 3. Cilt 1983-2010, Ed. S. Yıldırım, Ankara: TBMM Basın ve Halkla İlişkiler Müdürlüğü Yayınları No: 1.
- TBMM ALBÜMÜ 24.Dönem, (2012), Ankara: TBMM Basın ve Halkla İlişkiler Müdürlüğü Yayınları, No: 2.
- TBMM ALBÜMÜ 26.Dönem, (2012), Ankara: TBMM Basın ve Halkla İlişkiler Müdürlüğü Yayınları, No: 2.
- Türkiye İller Ansiklopedisi*, 1982, İstanbul: Milliyet Yayınları.
- Urfa İl Yıllığı*. (1973). Ankara: Kemal Matbaası.
- Ursavaş, A.S. (1988). Çukurova Faciaları ve Urfa'nın Kurtuluşu, İstanbul: Kastaş Yayınları.
- Vanlı, İ.Ş. (1997). *Batılı Eski Seyyahların Gözüyle Kürtler ve Kürdistan*, İstanbul: Avesta Yayıncılık.
- Yayman, H. (2016). *Türkiye'nin Kürt Sorunu Hafızası*, İstanbul: Doğan Yayıncılık.
- İnternet Alıcıları
- <https://www.turkiyegazetesi.com.tr> > ... Şanlıurfa Milletvekili Kasım Gülpınar: Babamdan öğrendiğim... 22 Nisan 2021.
- <https://www.tbmm.gov.tr> > tbmm170040770314. Urfa Milletvekili Osman Doğan ve 17... – TBMM. 4 Mayıs 2021.
- https://www.nufusu.com/ilce/siverek_sanliurfa-nufusu. 28 Haziran 2022.
- <https://www.nufusu.com> > iller Türkiye İlleri Listesi - Türkiye Nüfusu. 28 Haziran 2022.

Görüşme Yapılan Kişiler:

- Mehmet Kasım Gülpınar**, 1969 yılında Siverek'te dünyaya gelmiştir. İlkokulu Siverek'te okumuştur. Milletvekili olmadan önce özel sektörde çalışmıştır.
- Beyhettin Akay**, Gülpınar Köyü muhtarıdır. Babası ve dedesi de bu köyde dünyaya gelmiş ve burada yaşamışlardır. Çiftçilik yaparak geçinmektedirler.
- Hasan Karakaş**, Siverek'te dünyaya gelmiştir. Üniversite mezunudur. Siverek Belediyesi'nde çalışmaktadır.
- İsmail Naimi**, Sivereklidir. Gıda Teknikeridir. Ayrıca Kamu yönetimi mezunudur. Siverek Belediyesi Sosyal İşler Biriminde çalışmaktadır. Seyittir.
- Muzaffer Kiran**, 1978 yılında Siverek'te doğmuştur. Siverek Belediyesi'nde encümen olarak görev yapmaktadır. Kejan Aşiretine mensuptur. İlkokul, ortaokul ve liseyi dışardan bitirmiş ve şimdi de inşaat mühendisliği bölümünde okumaktadır. 17 kardeşirler.
- Mustafa Özusan**, Sivereklidir. Harita teknikeri mezunudur. Siverek'te müteahhitlik ve ticaret işiyle uğraşmaktadır.
- Avukat Cumalı Kırvar**, Siverek doğumludur. Kırvar Aşiretine mensuptur. Siverek'te serbest avukat olarak çalışmaktadır. Daha öncede Siverek'te siyaset yapmıştır.

Gülpınar Ailesi Őeceresi

Şeyh Kasım
↓
Şeyh Halid
↓
Şeyh Eyüp
↓
Mehmet Halit
↓
Eyüp Cenap Gülpınar
↓
Mehmet Kasım Gülpınar

Resim 5: Eyüp Cenap Gülpınar'ın mezarı